

Fattigfolk og fattiggårde i Hals Kommune

Af Henrik Gjøde Nielsen

Forsorg

Forsorg kan kort defineres som samfundets hjælp til værdigt trængende. Hvor stor og hvordan hjælpen skal være og hvem der egentlig er trængende kan til gengæld ikke defineres i kort form, og er vel det spørgsmål, der først af alle uophørligt giver anledning til mange og lange debatter. Med tiden er svarene blevet stadigt mere raffinerede. Hvor man før slog mange sammen i én stor gruppe, er bestemmelsen af trang og trængende blevet stadigt mere nuanceret og individualiseret. Og hvis man følger diskussionen på bl.a. de kommunale debatsider på internettet, så vil det også være klart, at kravene om øget individualisering og stadig finere masker, finere bestemmelser af og udstrakt hensyntagen til den enkeltes behov, bliver stadig mere udtalt og påtrængende. Over for disse krav står så et politisk-administrativt system med de politiske og økonomiske forhold der skal tages hensyn til i den sammenhæng. Set på den baggrund kan fortidens løsninger forekomme enkle og let håndterlige. Det gør sig næsten altid gældende når man betragter tingene i historiens bakspejl. Men i fortiden var løsningerne ikke enkle og håndterlige. Også i tidligere tider har man kæmpet med krav og økonomi. Og folk har indordnet sig eller søgt at ændre eller på anden måde afhjælpe behov og nød.

Sygekasser

Det har man f.eks. gjort ved at oprette sygekasser. D.v.s. sammenslutninger, der tjener til at sikre sine medlemmer mod de økonomiske følger, altså tab, i forbindelse med sygdom. En tidlig udgave af sygekasser eller sygeforsikring udgjordes af håndværkernes og borgernes lav, der til tider også oprettede særlige hjælpe-kasser, der kunne bistå medlemmerne ved tab af arbejdsindkomst som følge af sygdom, sygehjælpsudgifter, underholdsbidrag til enker og børn m.v. Disse lavkasser var særligt knyttet til byerne. På landet får sparekassebevægelsen betydning fra omkring år 1870, ofte med begravelses-kasser tilknyttede; d.v.s. kasser hvis regnskab var adskilt fra sygekassernes kasse og regnskabsvæsen, og som ydede begravelseshjælp. Sygekasserne var primært en frivillig ordning, og med visse indtægts- og formuegrænser som betingelse for medlemskab. Da sygekasserne også modtog tilskud fra stat og kommuner, var der jo ingen grund til, at folk der havde tilstrækkelig formue til at klare sig selv, skulle lægge sygekasserne, og det offentlige, til last. Det var der såmænd rigeligt med mennesker der gjorde i forvejen, hvis de da ikke havde familie, der kunne tage sig af dem.

Den afsindige fra Øster Hassing

Havde man ikke en familie, der kunne eller ville forsørge og hjælpe en, måtte man altså lade det offentlige tage over, hvilket ofte blev udtrykt ganske bramfrit. I folketællingen fra Øster Hassing Sogn 1801 finder vi f.eks. Lars Svendsen, bror til bonden Jeppe Svendsen, og opført på dennes adresse, men

med tilføjelsen: "Afsindig og i Daarekiste". Dårekiste blev senere til idiotanstalt, så til galeanstalt, så sindssygehus, statshospital, psykiatrisk hospital og - foreløbig ind til videre - underlagt distriktspsykiatrien, hvis det på nogen måde kan lade sig gøre. I hvilken dårekiste og hvor i landet Lars Svendsen var anbragt ved vi ikke, men det har været helt galt med ham, siden han således blev sendt bort fra sognet. I reglen holdt man på folk, også fattigfolk, af den simple grund, at de enkle sogne og byer ikke måtte "eksportere" problemer og byrder. Og kunne man ikke klare sig selv, og havde man ikke familie til hjælp, ja, så måtte sognet tage over.

Arbejds- og forsørgelsesanstalten i Vester Hassing

I Vester Hassing oprettedes i sidste halvdel af 1800-tallet en arbejds- og forsørgelsesanstalt, i daglig tale et fattighus, der i 1870 havde 30 beboere. Af disse var de tre et bestyrerpar og deres barn. Desuden var der 16 fattiglemmer, som de betegnedes. Deres problem var nu primært, at de var gamle. Af disse 16 var de 11 over 60 år, to var i 50'erne, en var 49 og en 31 år gammel. Hovedparten af de gamle var enker eller enkemænd, udtjente og ikke længere i stand til at arbejde og forsørge sig selv, mens de yngre formodentlig har lidt af en eller skavank der gjorde, at de ikke kunne klare sig selv. Til disse ældre kommer så ti børn i alderen fra 0 til 12 år; børnene der, som det anføres, "opdrages af fattigvæsenet", har dels været forældreløse, dels været anbragt i arbejds- og forsørgelsesanstalten i Vester Hassing fordi deres forældre ikke kunne forsørge dem.

En måde at aflaste sognet på var årligt at bortfæste eller udleje, som det undertiden kaldes, disse fattige men i øvrigt arbejdsduelige børn til egnens bønder, der for nogle få kroner således kunne hyre f.eks. en hyrdedreng for et år ad gangen, med mindre man var sognerådsmedlem. I så fald kostede det ikke noget at fæste et barn, ud fra den betragtning, at sognerådsmedlemmet som sådant både tog sin tårn for det almenes vel, og påtog sig ansvaret for at føde og klæde barnet. I 1890 er beboertallet på Vester Hassing Fattiggård, som stedet betegnes i folketællingen dette år, steget til 35, hvoraf bestyrerparret og deres barn stadig udgør de tre. Aldersfordelingen er nogenlunde som i 1870, men vi får nu lidt flere oplysninger om beboerne. Om nogle anføres således, at "Forstanden [er] halvt berøvet", mens det om et barn oplyses, at han er født på fattiggården. Det med den sociale arv er ikke et nyt fænomen.

Hals Fattiggård

Også Hals fik sin fattiggård, oprettet omkring 1888, nedlagt i 1933 hvor Danmark fik sin store socialreform. Ligesom i Vester Hassing var en stor del af klientellet her ubemidlede gamle, der på gården fik husly, føde og klæder, og skønt det naturligvis ikke var nogen social fjer i hatten at bo på fattiggården, så var det dog på flere måder bedre at bo der end at være fattig uden nogen tilknytning til noget sogn. Ud over de gamle, der som gruppe betragtet kan betragtes som fast klientel på enhver fattiggård, husede fattiggården i Hals lige som andre steder også fattige, som nok selv kunne skaffe sig føden hvis de ellers kunne skaffe sig et arbejde, og periodisk vagabonder og drankere, der permanent befandt sig på samfundets bund, men som for en kortere eller længere periode kunne søge ly på fattiggården. Vagabonderne søgte således i en vis udstrækning selv fattiggården.

Det var der andre, der ikke gjorde. En dag i 1910 kom der besked til Jacob Hansen, forstander på Hals Fattiggård. Han skulle straks begive sig ud til

kysten øst for Hals, ud mod hjørnet af land. Man havde derude fundet en død kvinde, en mor, omgivet af fire børn. Det mindste barn var endnu spædt, og lå ved sin døde mors bryst, hvor det forsøgte at die. Da Jacob Hansen nåede frem til stedet, fik han af et tilstedeværende sognerådsmedlem besked på at returnere til Hals Sygehus for at rekvirere den på sygehuset stationerede sygevogn, en hestetrukket lukket vogn. De tre børn blev sendt på fattiggården, næsten nøgne som de var, hvor de blev vaskede, aflusede og behandlede for fnat. Herefter fik børnene permanent ophold på fattiggården i Hals. Faderen var nemlig sømand og vendte ikke siden tilbage, og da moderen jo var død, måtte sognet tage af sig børnene. Spædbarnet blev i første omgang kørt på Hals Sygehus for at blive behandlet for tuberkulose, d.v.s. den sygdom, som moderen var død af, men blev senere forenet med sine søskende på Hals Fattiggård.

Forholdene forbedres

Da man i 1800-tallet oprettede en fattiggård i Hals, var det faktisk et stort fremskridt særligt for ældreforsorgen, men i begyndelsen af 1920'erne fandt man at landets offentlige forsorg nu havde gennemgået en udvikling, der medførte, at man i Hals sakkede bagud. Det blev formuleret således af initiativtagerne i Hals Borger- og Haandværkerforening, der i 1923 nedsatte et udvalg, der skulle forestå oprettelsen af et alderdomshjem i Hals:

”Vi kan ikke godt byde vore gamle Mennesker, der har passet deres Bedrift og svaret hver sit i deres Liv, at de skal sættes ind i en Stue paa vor Fattiggård. Der maa vi staa sammen Haand i Haand og rejse en Bygning, hvor der kan vises de gamle forstaelse og Kærlighed.”

Bygningen blev rejst og De gamles Hjem i Hals blev indviet den 27. oktober 1940. Hjemmet rummede da 10 eneværelser og et dobbeltværelse, samt bolig for bestyrerinde og medhjælper. I bygningen rummes nu hotel og bowling-center.

Samme år som alderdomshjemmet i Hals blev indviet, i 1940, tog man også i Ulsted initiativ til oprettelse af et alderdomshjem. Her blev Ulsted Alderdomshjem indviet den 17. december 1952, med plads til 25 beboere. Da den sociale udvikling løb fra også denne form for ældreforsorg, fandt en anden gruppe trængende ly i bygningen, idet Dansk Røde Kors i tiden omkring år 2000 havde indrettet asylcenter for flygtninge i bygningen.

Forsorg følger forholdene

Som nævnt indledningsvis kan forsorg kort defineres som samfundets hjælp til trængende. Hvor besynderligt det end kan lyde, så var etableringen af fattiggårde i 1800-tallet som omtalt et fremskridt af betydning. Det fandt man imidlertid op mod 1930 at man ikke kunne byde folk, og med tiden blev også alderdomshjemmene indrettet på andre måder.

Enhver tid har i forskellig grad ment, at den bød syge, gamle og svage det, som man nu kunne være bekendt, for en tid. Når man så med baggrund i den almindelige samfundsudvikling fandt, at det kunne man ikke længere byde folk, så forbedredes forholdene, og nutiden stod dengang tilbage med hovedrystende undren over, hvad man dog engang kunne finde på at byde folk. Måske nutiden engang i fremtiden også vil undre sig over, hvad man i fortiden, i vores nutid, kan finde på at byde folk. Men det er jo fremtid, og har ikke noget med hverken fortid eller nutid at gøre.

Hals Arkiv

Litteratur

Nielsen, Henrik Gjøde: Syg og sund i Hals Kommune. 2003.

Hals Fattiggård, Aalborgvej 53, Hals, fotograferet fra nordøst i 1923.
Foto: Hals Arkiv, B2639.

Denne artikel er tidligere publiceret i Årsskrift 2003, publiceret i 2004 af Hals Museum og Museumsforeningen for Hals Kommune.

Udgivet september 2021 af Hals Arkiv på www.halsarkiv.dk